

KULTURUTSKOTTETS BETÄNKANDE 4/2011 rd

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om Institutet för de inhemska språken

INLEDNING

Remiss

Riksdagen remitterade den 1 november 2011 regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om Institutet för de inhemska språken (RP 97/2011 rd) till kulturutskottet för beredning.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- regeringsråd Eerikki Nurmi, undervisnings- och kulturministeriet
- ordförande Klemetti Näkkäläjärvi och språkskyddssekreterare för samiska Siiri Jomppanen, Sametinget
- folktingssekreterare, Folktingets generalsekreterare Markus Österlund, Svenska Finlands folkting
- direktör, professor Pirkko Nuolijärvi och avdelningsföreståndare Nina Martola, Forskningscentralen för de inhemska språken
- generalsekreterare Hannele Syrjä och medlem i delegationen för romernas ärenden, forskare Henry Hedman, delegationen för romernas ärenden

- vetenskapsrådgivare Kustaa Multamäki, Finlands Akademi
- professor, direktör Jyrki Kalliokoski, Helsingfors universitet, finska, finskugriska och nordiska institutionen
- professor Anne Pitkänen-Huhta, Jyväskylä universitet
- prorektor Olli Silvén, Uleåborgs universitet
- ordförande Håkan Westerholm, IT-koordinator Johan Hedgrén och Karin Hoyer, Finlandssvenska teckenspråkiga rf
- ombudsman Markku Jokinen och chef för teckenspråksenheten Pirkko Selin-Grönlund, Finlands Dövas Förbund rf
- docent Tiina Onikki-Rantajääskö, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- ordförande Minna Harmanen, Äidinkielen opettajain liitto ry.

Dessutom har skriftligt utlåtande lämnats av

- Utbildningsstyrelsen
- Rundradion Ab
- Giellagas-institutet vid Uleåborgs universitet.

PROPOSITIONEN

Regeringen föreslår att lagen om Forskningscentralen för de inhemska språken ändras helt genom att det stiftas en ny lag om Institutet för de

inhemska språken. I den föreslagna lagen preciseras institutets uppgifter för att överlappningar

med den forskning som bedrivs vid universiteten ska undvikas.

Genom lagen betonas institutets roll som expertmyndighet när det gäller språk och språk-

vård. Enligt förslaget kvarstår institutet som ett ämbetsverk inom undervisnings- och kulturministeriets förvaltningsområde. Lagen avses träda i kraft den 1 januari 2012.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmän motivering

Sammantaget sett anser utskottet propositionen vara behövlig och angelägen. Utskottet tillstyrker lagförslaget, men med följande kommentarer och ändringsförslag.

Propositionen avser att tydliggöra och precisera arbetsfördelningen mellan universiteten och Institutet för de inhemska språken (nedan institutet) så att forskningen som regel övertas av universiteten medan språkvården stannar kvar hos institutet. Institutets kärnverksamhet stärks i fråga om finsk och svensk språkvård, ordboksarbete och anknytande forskning. Institutet kommer fortsatt att ha en separat enhet för verksamheten på svenska.

Det finns ett nära samband mellan språkvården och att tillgodose medborgarnas språkliga rättigheter. Institutet har därför en betydelsefull ställning som expertmyndighet för språk och språkvård. Utskottet poängterar att lagreformen inte avser rubba det faktum att ansvaret för forskningen i de inhemska språken fortfarande vilar på universiteten.

Universiteten får överta den forskning som har mest drag av grundforskning. Det betyder att de grundforskningsinriktade uppgifterna i finska språket överförs till Helsingfors universitet och forskningen i finsk-ugriska språk till Helsingfors universitet och Åbo universitet. I samma veva överförs genom beslut fattat i statsrådets allmänna sammanträde den finsk-ugriska bibliotekssamling som Forskningscentralen för de inhemska språken förvaltat till Helsingfors universitets biblioteks campusbibliotek i Centrum och övergår i Helsingfors universitets ägo.

Institutets främsta uppgifter, bl.a. det offentliga språkbruket, nuspråkets utveckling, språklig variation, språklig växelverkan och grammatik, har en ytterst viktig funktion med tanke på un-

dervisningen i de inhemska språken och genererar lättillämpbar kunskap för modersmålsundervisningen. Forskningen stöder språkvårdsarbetet och ökar allmänhetens språkmedvetenhet. Institutet betjänar alla medborgare och i synnerhet professionella språkbrukare.

Finskan är ett litet språk i världen och följaktligen är det finländarnas egen sak att språket utvecklas, utforskas och vårdas. Oavsett organisatorisk uppläggning är det av största vikt att det bedrivs forskning, språkvård och utveckling kring det finska och svenska språket i betryggande omfattning och att adekvata resurser avsätts för ändamålet. Språket är en så väsentlig grundbult i den nationella identiteten och kulturen att staten med alla tillgängliga medel måste värna dess livskraft. (*Utskottets förslag till uttalande 1*).

Propositionen uppges inte få några direkta statsfinansiella konsekvenser, eftersom den verksamhet som överförs till universiteten också framöver kommer att finansieras med offentliga medel. Lönekostnaderna exklusive bikostnader för de elva tjänster som föreslås bli överförda uppgår enligt propositionsmotiven i dagsläget till ca 392 500 euro.

Minoritetsspråk

Forskningscentralen för de inhemska språken har haft en viktig roll inte bara för modersmålsundervisningen utan också när det gällt samiska och romani samt finskt och svenskt teckenspråk. Men de knappa språkvårds- och forskningsresurserna för samiska, romani och teckenspråk finns i dag splittrade på en rad olika organisationer. En koncentration av de begränsade resurserna bidrar till att stärka forskningen i minoritetsspråk.

Samiska. De befattningar som forskare i samiska som överförs till Giellagas-institutet vid Uleåborgs universitet stärker institutets funktion på riksplanet, inte minst då det gäller forskning. Språkvården sitter naturligt i Giellagas-institutets uppgift att ge samhällsservice. Uleåborgs universitet erbjuder nykomlingarna en fondorganisation till stöd för språkvården, högkvalitativa bibliotekstjänster och allsidiga möjligheter att utveckla den egna kompetensen. Det har tillsatts en arbetsgrupp och en styrgrupp vid undervisnings- och kulturministeriet med uppgift att upprätta ett program för vitalisering av samiska. Deras mandat löper ut den 31 december i år. I programmet kommer också att ingå förslag som rör forskning i samiska språk och samisk språkvård.

Teckenspråk. Undervisnings- och kulturministeriet har gett Teckenspråkcentret vid Jyväskylä universitet ett särskilt uppdrag. Centrets primära uppgift ska vara att genomföra och utveckla samt tillsammans med andra aktörer inom området samordna den högsta forskningen och utbildningen i teckenspråk. Jyväskylä universitet ansvarar för utbildningen av klasslärare på teckenspråk, och Teckenspråkscenret samordnar forskningen och utbildningen i finskt teckenspråk.

Regeringen föreslår att en forskare i arbetsavtalsförhållande ska överföras till Finlands Dövas Förbund i det här sammanhanget. Personen i fråga ska framför allt vara chefredaktör för en ordbok i teckenspråk men också sköta andra teckenspråksuppdrag. Arbetsplatsen är redan nu förlagd till förbundet. Finlands Dövas Förbund och undervisnings- och kulturministeriet har ingått en avsiktsförklaring om överföring av uppgift och person samt finansiering. Observeras bör även att förbundet redan nu bedriver ett samlat teckenspråkigt ordboksprojekt som får bidrag också från Penningautomatföreningen. När uppdraget anförtros Finlands Dövas Förbund med finansiering från ministeriet handlar det om status quo, och de resurser som avsatts för arbetet med ordboken förblir koncentrerade.

I och med att uppdraget och den statliga finansieringen flyttas över till förbundet kommer forskningsresurserna för teckenspråk att vara bättre samlade, vilket gynnar forskningen. Utskottet anser arrangemanget vara bra, men föreslår ett uttalande där det förutsätts att man ger akt på om lösningen är ändamålsenlig med tanke på en samlad utveckling av teckenspråket. I förekommande fall bör man överväga att flytta över verksamheten till Jyväskylä universitet. (*Utskottets förslag till uttalande 2*).

Romani. Forskningen och språkvården rörande det hotade romska språket i Finland bjuder på stora utmaningar. Språket ingår i Unescos förteckning över hotade språk och behöver stötts för att överleva. Tanken är att reformen ska stärka det romska språkets ställning och öppna för möjligheten att inte bara forska utan också undervisa på romani på universitetsnivå. Därför flyttas de funktioner som har med romani att göra till Helsingfors universitet, där det redan bedrivs forskning och undervisning i romani. Ett av de största hindren för att utveckla och utvidga undervisningen i romani har varit bristen på kompetenta lärare i romani. Det är viktigt att forskningen i romani stärks vid Helsingfors universitet, menar utskottet. De ändringar som nu görs bidrar till att undervisningen i romani på universitetsnivå kan utvecklas och kompetenta lärare i romani utexamineras, vilket är A och O för att språket ska överleva och undervisningen förbättras.

Språknämnderna. Utskottet ser det förnuftiga i att även språknämnderna för minoritetsspråken fortsätter sitt arbete i anslutning till institutet, eftersom institutet har till uppgift att samordna språkvården av samiska, teckenspråk och romani. Denna sin uppgift som rikstäckande expertmyndighet kan institutet fullgöra genom språknämnderna och delegationen.

Utskottet påpekar att språknämndernas arbete är viktigt också med tanke på den språkkunskap som krävs i slutprovet från gymnasiet, dvs. studentexamen. Det här gäller inte minst finskan, svenskan och samiskan, som behöver ut-

vecklas och styras på grund av sitt starka genomslag i skolundervisningen.

Övrigt. Utskottet har uppmärksammat på att lagen bland institutets uppgifter inte nämner att upprätthålla och utveckla språksamlingar och språkarkiv. Utskottet hänvisar till propositionsmotiven där det sägs att "skötseln av institutets uppgifter förutsätter att språksamlingarna och -arkiven upprätthålls och utvecklas". Det är i sig inte en uppgift utan en verksamhetspremiss. Dessutom vill utskottet påpeka att bestämmelserna om skötseln av statens egendom kräver att även egendom av detta slag, och därmed också samlingar, ska sparas.

Detaljmotivering

3 §. Forskningscentralen har enligt den finska lydelsen i 1 § i den gällande lagen (48/1976) haft till uppgift att endast sörja för språkvård som gäller finskt teckenspråk. (på svenska teckenspråk i Finland). I det föreslagna 3 § 2 mom. föreslås en singular form för språkvården av teckenspråk. När det gäller finlandssvenskt teckenspråk har språkvården skett i språknämnden för teckenspråk och ska enligt planerna göra det också i framtiden. Utskottet föreslår att det singulara ordet "viittomakieli" ändras till det plurala "viittomakielten". Ändringen påverkar inte den svenska texten.

Utskottets förslag till beslut

Riksdagen

godkänner den svenska lagtexten enligt propositionen men 3 § i den finska med ändringar (Utskottets ändringsförslag) och

godkänner två uttalanden (Utskottets förslag till uttalanden).

Utskottets ändringsförslag

3 §

Uppgifter

(1 mom. som i RP)

(2 mom. som i RP. Utskottets ändringsförslag påverkar inte den svenska texten.)

Utskottets förslag till uttalanden

1. *Riksdagen förutsätter att regeringen ser till att det finns tillräckligt med resurser för forskning och språkvård när det gäller det finska och det svenska språket som vår kulturella identitet bygger på, för att våra nationalspråk ska förbli livskraftiga.*
2. *Riksdagen förutsätter att regeringen bevakar hur lagändringen påverkar forskningen och språkvården då det gäller de samiska språken, romani och teckenspråken och i förekommande fall vidtar åtgärder för att trygga dessa minoritetsspråk. I fråga om teckenspråk bör i samband med andra språkpolitiska åtgärder och beredningen av en eventuell teckenspråkslag särskilt ges akt på om de arrangemang som vidtagits i samband med denna lagstiftning är lämpliga och i förekommande fall vidtas åtgärder som tryggar teckenspråkens ställning och utveckling.*

Helsingfors den 2 december 2011

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Raija Vahasalo /saml
vordf. Inkeri Kerola /cent
medl. Ritva Elomaa /saf
Eeva-Johanna Eloranta /sd
Satu Haapanen /gröna (delvis)
Pauli Kiuru /saml
Kimmo Kivelä /saf
Sanna Lauslahti /saml

Mika Niikko /saf
Mikaela Nylander /sv
Tuula Peltonen /sd
Tuomo Puumala /cent
Simo Rundgren /cent
Pauliina Viitamies /sd
ers. Sari Palm /kd.

Sekreterare var

utskottsråd Marjo Hakkila.